

Панорамна книга за живота на българската емиграция

Иван Марков

В средата на октомври издателство "Гутенберг" издаде внушителната по обем книга "История на българската емиграция в Северна Америка. Поглед отвътре. 1860-1944 г." (651 стр.).

Авторът Иван Гаджев е замислил тази книга като първи том на една трилогия, в която да пресъздаде автентичната панорама за живота, борбите и възделенията на хилядите българи-емигранти, избрала - по силата на исторически катаклизми и обстоятелства далечна Америка за своя втора родина.

Основната цел на автора, както сам той изповядва това е, да покаже как нашенецът преуспява с много усилия и труд и отвъд океана, както и да анализира причините за устойчивостта на неговата привързаност към старата Родина, ревността му в условията на неизбежната "американизация" в милионния американски етнически котел да запази спомена за своите български родови корени.

Името и дейността на д-р Иван Гаджев, който повече от 3 десетилетия живее и работи в Детройт, отдавна е известно на нашата общественост с упоритата и неуморна изследователска работа за съдбините на българите в Америка. Тръгнал по трудния и драматичен път на политически емигрант, за да се спаси от репресиите и преследванията в България, той преминава нелегално границата и идва в Новия свят на 22 декември 1968 г. След като преодолява обичайните трудности и бариери, получава правото да практикува професията си на ветеринарен лекар. Създава добро семейство и благосъстояние и остава здраво свързан с амбицията да проучи задълбочено и добросъвестно историята на българската емиграция в Америка.

В продължение на повече от 30 години посещава всички български колонии, среща се с десетки и стотици нашенци, участници в различни обществени организации и дружества, записва техни спомени, събира огромно количество документи и материали, отразяващи различни аспекти на емигрантската съдба на българите. Навсякъде нашенци го посрещат с разбиране и подкрепят патриотичната му инициатива за събиране на реликвите на емигрантския живот с оглед на тяхното опазване и проучване. Натрупаният огромен по количество и безценен по своето съдържание архивен и документален материал го кара през 1976 г. да основе в Детройт научния институт "Св. Климент Охридски", преименуван по-късно като Институт за история на българската емиграция в Северна Америка", носещ името на неговия баща - Илия Гаджев,

убит без съд и присъда от комунистите през 1944 г.

Очевидно, именно натрупаният огромен документален материал и опознаването "отвътре" на истината за съдбините на нашата емиграция пораждат амбицията на д-р Гаджев да напише своето изследване. Тази амбиция той носи в душата си повече от 30 години и всеки ден прибавя към автентичния й арсенал все нови и нови страници. Сам участник в обществен живот от и в борбите на своите сънародници отвъд океана, той опознава до болка някоя истини и проблеми, които го карат упорито да върви по своя изследователски път. Затова можем със сигурност да твърдим, че създаването на книгата за историята на българската емиграция в Северна Америка е наистина не само пристрастие, но и съдба на неговия живот в продължение на повече от три десетилетия. Структурата и изложението в книгата е съобразена с утвърдената научна периодизация и със степенуването на някои основополагащи теми и проблеми и събития в историята на нашата емиграция.

Авторът започва повествованието си с някои общи сведения за интереса на българина към "големия свят" и за първите стъпки на наши емигранти на "обетованата" американска земя. Особено внимание е отделено на засиления емигрантски поток на българи към Америка след погрома на Илинденско-Преображенско въстание през 1903 г. и погрома на България в Междусъюзническата война през 1913 г. Те тръгват по пътя на гурбетчиството не просто за да припечелват хляб си, а защото са прогонени от родните си огнища в Македония от завоеватели-потисници.

Особено колоритен е разказът на автора за трудната и често драматична презокеанска одисея на нашенци. От пристигането им на "Елис Айленд" край Ню Йорк те разбират, че непознатата далечна страна ги посреща дружелюбно и добронамерено, но и тук трябва да припечелват коравия си хляб с много труд и постоянни усилия. Те работят на най-трудните участъци на американската икономика - копаят железна руда в мините, строят железопътни линии, с присъщата им схватливост и предприемчивост придобиват нови професии и постепенно навлизат в индустриалните предприятия, а най-дръзновените създават свой бизнес или навлизат успешно в културния живот на новата си родина.

В самостоятелната глава "Емигрантски неволи" авторът прави задълбочен анализ на пътищата на просперитета в емигрантския живот, на съдбата на първите български колонии в районите на Ню Йорк и Пенсилвания, на Охайо, Индиана и Мичиган.

С прецизна вежина е разгледан въпросът за трудните процеси на "американизация" на българите-емигранти, за продължителното битуване в емигрантския им живот на традициите от патриархалния бит, за пословичната им пестеливост, достигаща до тотално себотрициане, за да скъпят парите да се съградят свой дом и да се даде високо образование на децата и внуците и пр.

Типичната българска любознателност и ученолюбие и безспорният интелектуален заряд, който носят в българския си ген, открива пред много от тях пътищата към преуспяването на научното поприще, в изкуството и литературата. В тези именно среди на нашата емиграция израстват такива титани като Джон Атанасов, създал в Америка първия компютър, като талантливия инженер Асен Йорданов, справедливо наричан "баща на американската авиация", като писателя Стоян Христов и много други талантливи наши сънародници, дали на американската култура своя забележителен български принос.

В самостоятелна глава авторът разглежда въпроса за активното участие на нашенци в обществения живот, за изграждането на първите български обществени организации, дружества и братства и за тяхната дейност през първата половина на XX век. Внимателно и обективно е разгледана работата на тези организации и дружества, свързана със запазената интерес към "Стария край" и готовността да се помага на сънародниците в родината. Читателят се

запознава с техните платформи и програми, с най-изявениите им дейци и водачи, с постиженията и с погрешните им увлечения и слабости, както и с някои типично нашенски грехове и пристрастия, които винаги са водели до разцепления и загуби за националната ни кауза. Много интересна информация за такива прояви авторът издирва от страниците на нашия емигрантски печат, на историята и развитието на който също се спира подробно.

Специално внимание в книгата е отделено и на усилията на българската емиграция да участва активно в разрешаването на македонския въпрос, за защита правата на сънародниците ни в Югославия и Гърция да носят достойно своето българско име. И това е напълно естествено, защото повече от две/трети от българските емигранти са дошли в Америка именно от Македония, прогонени от родните си огнища от новите окупатори и поборители.

Важна роля в това отношение играе основаната през 1922 г. Македонска патриотична организация (МПО), която се превръща постепенно в най-значимата нашеска организация в Америка. Авторът не се страхува да покаже и неприятните метаморфози и прегрешения на МПО, които настъпват поради вмешателството на Иван Михайлов и ВМРО,

техния стремеж да превърнат една чисто емигрантска легална гражданска организация в авторитарно звено. Някои констатации и изводи на автора могат да предизвикат възражения в средите на ортодоксалните "михайловисти", но истината е подкрепена с автентични документи, които доказват пагубните последици от усилията една емигрантска по своя характер организация да бъде подчинена и манипулирана отвън. Особено тревожни са изводите за вината на Михайлов за разцепленията в средите на емиграцията и за раздора в българските православни църкви на американския континент, както и за загубването на важни наши позиции в средите на американската общественост.

Аналитичен и подкрепен с много документи е и разделът за създаването и дейнос-

тта на българската православна общност в Америка, за изграждането на десетки наши църкви и църковни общини в големите американски градове и за безусловната роля на църковната институция за обединяването на българската емиграция в името на общата вяра и общобългарското отечество. Не е подминат и проблемът за драматичните раздори и разцепления в нашата църковна общност, предизвикани от пагубните насилия върху нейната независимост и амбицията да се партизирира чисто духовните й дела и да се подчинят на партийни централи, които да диктуват волята си за дейността на българските църкви, като ги откъснат от ръководството на Светия Синод в България. В самостоятелна глава е направен опит да се направи кратък преглед на българо-американските дипломатически връзки и отношения, като се подчертават особените заслуги на такива талантливи наши дипломати-патриоти като Стефан Панаретов и Симеон Радев, утвърдили нашето посолство във Вашингтон не само като сигурна връзка на България с американската администрация, но и като истинско убежище и гарантирана защита на всеки българин, по паднал на американския континент.

Изключително интересни и полезни за читателя са и приложените към книгата автентични документи, таблици и фотографии, осветляващи живота и борбите на нашенци в Америка в продължение на повече от едно столетие. Те обемат повече от сто страници и придават на изследването подчертано документален характер, засилващ достоверността на изложените тези и изводи.

В заключение трябва да отбележим, че с първия том на трилогията "История на българската емиграция в Северна Америка" д-р Иван Гаджев доказва категорично, че е изпълнил успешно своята патриотична задача, че е увеличил с победа тридесетгодишния си път на сериозен, добросъвестен и обективен изследовател на темата за живота на нашенци, намерили своята втора родина в далечна Америка. Съсем справедлива ще бъде оценката за приносна характер на неговото изследване, което ще се посрещне с подчертан интерес, както в научните среди, така и от средите на емиграцията и от цялата българска общественост.

Информация за книгата "История на българската емиграция в Северна Америка. 1860-1944" от д-р Иван Гаджев може да се получи на следните адреси:

България:
Д-р Иван Гаджев
Бул. "Гоце Делчев" 2
2900 Гоце Делчев
тел. 0751/2-08-00
или 0751/2-08-11

D-r Ivan Gadzev
25043 Lyncastle Lane
Farmington Hills
MI 48336-1566
USA
Tel. 1-248-478-3476